

Nevolnost v Essenu

Úsilí o integraci uprchlíků v průmyslovém srdci Německa naráží na své hranice

TOMÁŠ LINDNER, PORÚŘÍ / FOTO MILAN JAROŠ

J

örg Sartor (61) pracoval v černouhelném dole a ve 49 letech kvůli krachu těžkého průmyslu musel odejít do předčasného důchodu. Vysloužilý horník si vymyslel novou náplň života: založil v Essenu pobočku německé sítě charit zvaných Tafel a posledních dvanáct let ji bez honoráře vede.

Od supermarketů dostává potraviny před koncem data trvanlivosti a rozdává je potřebným. Teoreticky si je v jedné z jedenácti výdejen může vyzvednout kdokoli s příjmem pod 800 eur měsíčně. V půlmilionovém Essenu, městě plném uzavřených hutí a bývalých hornických sídlišť, to jsou desítky tisíc lidí. Proto charita vydává omezený počet ročních členských průkazů a automaticky je prodlužuje jen důchodcům.

Na začátku uprchlické krize před třemi lety tvořili cizinci zhruba třicet procent Sartorových zákazníků. Pak ve frontě na jídlo přibýli zvláště syřtí uprchlíci a poměr se obrátil. Cizinci vloni tvořili pětasedmdesát procent. „Začali jsme pát rat, proč k nám přestali chodit Němci, proč si ani chudí důchodci neprodlužovali členské karty,“ vzpomíná Sartor při setkání u sklenice piva na zahrádce restaurace v areálu bývalého dolu. „A brzy jsme na to přišli. Klientům vadilo, že arabští muži předbíhají a jsou hluční. Už se u nás necítili dobře. Když babička viděla u vchodu desítky Arabů, tak se radši otočila a šla pryč.“

Sartor proto přestal vydávat nové členské průkazy cizincům, a to až do chvíle, kdy poměr mezi domorodci a imigranty bude alespoň půl na půl. „Chtěli jsme zase nastolit rovnováhu,“ říká bývalý horník. „Před bídou mají chránit státní dávky, Tafel je soukromá pomoc navíc, na kterou nikdo nemá nějaký daný nárok, i když si to cizinci vesměs myslí. Můžeme ji dávat, komu chceme. Když zmizíme, tak nikdo hladovět nebude.“ Rozhodnutí padlo vloni v prosinci, začalo platit v lednu a až do 22. února nevzbudilo žádnou pozornost. V ten den vyšel v místních novinách článek nazvaný „Tafel v Essenu už přijímá jen Němce“ a další ráno před charitou parkovaly první přenosové televizní vozy. Z Jörga Sartora se přes noc stala celebrita.

Na tiskové konferenci jej kritizovala Angela Merkel, protože „takovou kategorizaci lidí“ při vydávání pomoci „nepovažuje za správnou“. Hádali se o něm hosté televizních debat

Kdysi nejproduktivnější uhelný důl Evropy, nyní památka UNESCO. (Zollverein)

na veřejnoprávní televizi. Dostal pět tisíc vesměs podpůrných e-mailů, od vysloužilých diplomatů i od rasistů. Levicoví radikálové posprejovali dveře do charity a služební dodávky napsal „náckové“. O rozhovor požádaly The New York Times i Washington Post.

„Vůbec jsem nechápal, co na tom všechny tak zajímá. Přišlo mi to celé směšné,“ říká Jörg Sartor. Myslel si, že řeší praktický problém ve své lokální charitě a místo toho spustil národní debatu o těžkostech s integrací více než milionu uprchlíků. Zvláště o tom, že největší tíha vstřícné uprchlické politiky mi-

nulých let dopadá na ty, kteří z německého hospodářského zázraku minulých let profitovali nejméně. Na staré dělnické čtvrti velkých měst, v nichž žije vysoký podíl starších generací imigrantů, a na chudší vrstvy, které s nově příchozími soupeří o omezené zdroje. Například o jídlo z charity.

Všechno bylo intenzivnější

Jörg Sartor žije v Altenessenu, jedné z bývalých dělnických čtvrtí na severu Essenu. Změnu způsobenou příchodem uprchlíků nepopisuje zvláště dramaticky. „Ne, lidé nemají strach, kri-

minalita se nezvýšila. Ani necítí nenávisť k cizincům, vždyť jsme tu s Turky společně pracovali na šachtě," říká a zdůrazňuje, že dosud vždy volil sociální demokracii. Jeho znepokojení má jemnější příčiny. „Je to takový divný pocit, taková nevolnost. Většina chodců na ulici jsou cizinci, ve večerním metru jste od pohledu jediný Němec. Migranti jsou hlučnější, často mezi sebou nemluví německy a nevíte, o čem se baví. Necítíte se z toho úplně dobře.“

Popisuje to jako postupnou změnu, které si dlouho pořádně ani nevšiml. Příchod uprchlíků v roce 2015 změnil právě tohle: „Všechno bylo intenzivnější. Vyrostly nouzové tábory, v televizi se pořád řešili uprchlíci. Změnilo se tehdy něco v hlavách.“ Lidé začali migraci citlivěji vnímat. Je to postřeh, který se v rozhovorech se zdejšími obyvateli opakuje: příchod uprchlíků jasněji vyjevil problémy, které tu byly mnohem dříve a souvisí s nezdařenou integrací předchozích generací přistěhovalců.

Čtvrť Altenessen však v žádném případě nepřipomíná ghetto. Ve dne i v noci je tu bezpečno. V ulicích neleží odpadky. Centrem čtvrti je univerzální německá nákupní zóna bez zvláštního charakteru. Lidé vesměs bydlí v řadových dvojdomcích se zahrádkou. Podél ulic zjara kvetou stromy, v parku posedávají důchodci na lavičkách. Rozšířený pocit mizejícího domova lze ale pochopit v některých pásech ulic, kde turecké zlatnictví střídá libanonské bistro, turecký holič, herna, orientální potraviny.

Nahodilý návštěvník alespoň jednou denně potká projíždějící nadupaný sportovní vůz, ze kterého nahlas do ulice vyhrává blízkovýchodní pop. Toto na odívání bohatství ostře kontrastuje se zdejší dělnicko-protestantskou kulturou neokázalosti. Místní navíc za luxusními auty s mladými arabskými řidiči vidí odstrašující příběh: vypráví, že ve městě jsou silné libanonské klany, které bohatnou zvláště na obchodu s drogami a následně se chlubí takto vydělanými penězi.

Klany pocházejí z kurdské menšiny, která byla již v Libanonu na okraji společnosti a utekla sem v osmdesátých letech před občanskou válkou. Podle tehdejších pravidel příchodu nesměli legálně pracovat a počítalo se s tím, že po válce se vrátí zpět domů. To se nestalo a omezená práva je dovedla do ilegálního byznysu. Příběh této nezdařené minulosti se neustále vrací do rozhovorů, které se týkají vyhlídek na integraci nově příchozích utečenců.

V Essenu nyní žije kolem jedenácti tisíc Syřanů a necelých deset tisíc dalších uprchlíků. „Asi jako v celém Sasku dohromady," upozorňuje zastupitel sociální demokracie ze čtvrti Altenessen Martin Schlauch na region v bývalém východním Německu, kde se obyvatelé bouřili proti přijímání utečenců. Německo má svůj systém kvót, podle kterého mají být běženci rovnoměrně rozděleni. Po uznání žádosti o azyl se však až do podzimu 2016 mohli volně stěhovat a tisíce přilákal právě Essen. „Mluvil jsem se Syřany, kteří přišli z Bavorska, kde měli lepší šanci se dobře vyučit a najít práci. Ale cítili se tam osamoceni. V Sýrii žili ve městech a nechtěli bydlet na bavorském venkově," říká Schlauch.

Chudí a obvykle málo vzdělaní uprchlíci se navíc nestěhují do celého Essenu – ale vyložené do čtvrti obývaných potomky

gastarbeitru a chudšími vrstvami. Snaha preventivně zabránit jejich koncentraci, a tedy hrozbě vzniku jakýchsi ghatt, zatím v Porúří není úspěšná.

Dělníci a běženci

Černouhelný důl Zollverein, kde Jörg Sartor pracoval, je dnes kulturní památkou UNESCO a sídlem impozantního muzea. Kdo vyleze na vyhlídkovou plošinu, ten si udělá obrázek o charakteru zdejšího kraje. Vidět jsou rafinerie, hliníkárna, centrála proslulé ocelárny Krupp, několik elektráren, spaloven, koksáren, šachet a zarostlé haldy. Porúří bylo největším důlním regionem Evropy: leželo zde jádro industrializace císařského Německa i nacistického zbrojního průmyslu, krystalizoval tu poválečný hospodářský zázrak.

Essen se sousedními městy Duisburg, Dortmund, Gelsenkirchen, Bochum a dalšími tvoří jednu obrovskou megalopoli. Města jsou propojená metrem, tramvají a především hustou sítí dálnic a jejich půdorys odráží dobu vzniku v časech průmyslové revoluce 19. století. Nemají jasné centrum položené kolem náměstí či kostelů. Rostla kolem dolů a fabrik, a proto jsou roztahaná v krajině a především ostře rozdělená. V případě Essenu na jihu bydleli úředníci, obchodníci, podnikatelé a na severu vedle hutí a oceláren stojí dělnické ubytovny. Žádná panelová sídliště, ale řady vesměs jedno- a dvoupaterových domů s malými zahrádkami.

Porúří, které slavná místní píseň přirovnává k „ženě zešedlé práci, která se miluje bez šminků, ale má upřímnou duši“, vždy přitahovalo migranty. Počátkem 20. století tvořili šestinu zdejších obyvatel polští horníci. Po druhé světové válce přišli do dělnických kolonií pracovníci, mnohdy analfabeti, z nejchudších oblastí Turecka. V té době už se rozbíhala krize,

kteřá postupně ústila do zavírání dolů, mizení těžkého průmyslu a s ním i pracovních míst. Essen dnes patří k nejzadluženějším německým městům, až donedávna klesal počet jeho obyvatel, neskutečných sto tisíc ze šesti set tisíc obyvatel závisí na sociálních dávkách.

Prohlubuje se i nerovnost mezi středostavovskými a dělníckými částmi měst. Klasický třídní rozdíl tu dále vyostřuje migrace. Skoro polovina obyvatel severních čtvrtí má přistěhovalecké kořeny, na jihu je to mizivé procento. Uprchlíká krize tuto nerovnost dále upevnila. Dobře zabezpečení obyvatelé jižních čtvrtí nejprve v letech 2014–2016 zčásti úspěšně protestovali proti výstavbě stanových městeček a nouzových ubytoven. Nyní je před větším kontaktem s uprchlíky chrání trh: v dělnických čtvrtích jsou levné nájmy. Jen minimum uznávaných uprchlíků sehnalo zaměstnání a ze státního příspěvku na bydlení nájem ve středostavovských čtvrtích nezaplatí.

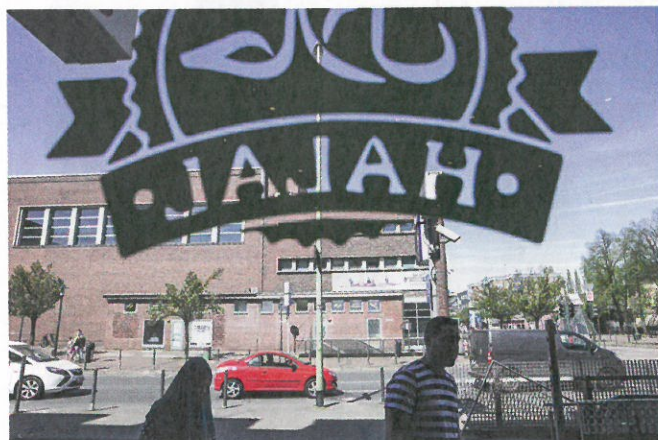
V Essenu začala migrace štěpit stranu, kterou na severu města před dvaceti lety volil každý druhý: sociální demokracii (SPD). Zastupitel Karlheinz Endruschat v hojně citovaném rozhovoru v místním tisku počátkem roku řekl, že na snahu o integraci dětí gastarbeitru a běženců je už v Essenu pozdě: „Hranice, při které se dá ještě nějak účinně řešit integrace, byla překročena.“ Hovořil o školách, kde se o úspěchu soužití sta-

V Porúří leželo jádro průmyslové revoluce i poválečného hospodářského zázraku.

Jörg Sartor, bývalý horník, který posunul německou debatu o integraci uprchlíků.

Úspěšná integrace je generační úkol.

rousedlíků a nově příchozích rozhoduje: potomci imigrantů tvoří 90 procent žáků a nyní se k nim přidávají děti nově příchozích uprchlíků.

Učitelská mise

Na stránkách čtenářských dopisů si pak dlouholetý zastupitel mohl přečíst odpověď od mladší členky SPD a učitelky na jedné z problémových škol: „Ničemu nepomůže, když do jivez nasypete sůl, a pak se nečinně odvrátíte,“ psala Julia Klewin. „Každá čtvrť potřebuje koncepty rozvoje a městského plánování, které integraci na všech úrovních podpoří.“ Zjevné je, že se to zatím nedaří: ze základních škol na gymnázia přechází například v dělnické čtvrti Altenessen třicet procent dětí, v jižních čtvrtích to bývá kolem osmdesáti procent.

Julii Klewin, třicátníci v růžových šatech s tetováním na zádech, potkáváme v areálu školy Gustava Heinemanna. Budova dokazuje, že Essen je zadlužený a peníze na výstavbu nové infrastruktury federální vlády minulého čtvrtstoletí posílaly přednostně do měst bývalého východního Německa a nikoli do Porúří. Betonová stavba je na první pohled sešlá, některé zdi posprejované nekvalitním, vybledlým graffiti.

Němečtí žáci obvykle už po čtvrté třídě základní školy získávají od učitelů doporučení, zda mají předpoklady studovat na gymnáziu, na horší střední škole, nebo ve třídách, které je nasměrují do učení. Škola Gustava Heinemanna patří k těm, které se snaží elitářský charakter německého školství překonat. Cílem je udržet všechny žáky až do věku šestnácti let ve vyváženém poměru pohromadě. Fakticky se to nedaří: šikovnější žáky se nedaří přilákat, rodiče je raději posílají na víceletá gymnázia, často do jiných čtvrtí.

Julia Klewin je momentálně třídní učitelkou v šesté třídě a jak říká, sedmdesát procent jejích žáků má zahraniční kořeny. Turecké, ukrajinské, kurdské, středoasijské, marocké, kolumbijské. „Musím si pořád dávat pozor, abych mluvila jednoduchou němčinou. Když si dělám přípravy, tak kladu vždy minimální nároky. Jinak děti úkolu neporozumí,“ vypráví třídní učitelka. „Tak polovina z nich místo na angličtinu chodí na doučování němčiny, nemají dostatečnou slovní zásobu.“

Donedávna Julia Klewin v hodinách němčiny učila společně s kolegou, mohli se tak lépe věnovat všem studentům. Po uprchlické krizi byla ale tato pozice druhého kantora škrtnuta a peníze šly místo toho do provozu speciálních tříd pro nově příchozí. Stejně to bylo na jiných školách v Essenu: péče o uprchlíky šla na úkor integrace starších generací imigrantů.

Do německých škol nastoupilo v posledních třech letech 130 tisíc dětí uprchlíků, do učeben v Essenu tři tisíce, na školu Gustava Heinemanna 150 dětí, tedy deset procent žáků celé školy.

Návštěva přípravné třídy pro děti migrantů ukazuje náročnost úkolu, který němečtí učitelé řeší. Ve třídě je právě jedenáct žáků ve věku od jedenácti do šestnácti let, pocházejí ze Sýrie, Iráku, Ghany, Rumunska, Chorvatska, národnost dvou žáků učitelé (a ani samy děti) neznají. Někteří jsou v Německu rok a půl, jiní pět týdnů. „Domluvíme se někdy jen řečí těla,“ říká Luisa-Sophie Döring, která takovou speciální třídu učí. Právě probírají německé realie a učitelka chce po žácích, aby na mapě světa ukázali Berlín. Jeden ze sýrských chlapců prstem ukáže kamsi do Latinské Ameriky. „Je to hodně těžké, někteří roky nechodili do školy. S rodiči se také nevidáme, potřebovali bychom vždy překladatele,“ říká učitelka.

Přesněji – studentka pedagogiky. Luisa-Sophie Döring má totiž za sebou jen polovinu studia. „Je tak málo učitelů, že mi řekli, ať to prostě zkusím,“ říká. V práci musí každodenně řešit náročná dilemata: „Některé dívky se nechtějí před tělocvikem převlékat před jinými dívkami. Nevíme proč. Snažíme se takové věci nepovolovat a razit naše pravidla. Ale nedomluvíme se s nimi, teprve chceme zjistit důvody, proto to zatím tolerujeme.“

Podle zákona mohou být žáci v přípravných třídách maximálně dva roky. Německé školy tedy v příštím školním roce zažijí velký přechod mladých uprchlíků do běžného provozu. „Musíme zpřeházet třídní kolektivy, abychom mohli nové žáky rovnoměrně rozdělit,“ vypráví Julia Klewin. V posledním roce přišly do její třídy dvě děti z aktuální migrační vlny: „Vesměs je přechod hodně těžký, uprchlické děti bývají hodně plaché a pozadu. Ale moje třída dokazuje, že nejde generalizovat. Sýrský chlapec z Aleppa hodně vyrušuje

a má problémy se soustředit, dívka z Nigérie je ohromně motivovaná a patří už k nejlepším,“ říká třídní učitelka. „Děti se kamarádí, mezi nimi integrace funguje dobře. Mimořádně, mnohem rychleji se adaptují dívky.“

Ale ani v tomhle se nedá generalizovat: nedávno tu například probíhal ve vyšším ročníku spor mezi dívkami, které nosí muslimský šátek, a jejich sekulárními spolužačkami. „Všechny byly původem z tureckých rodin. Záleží hodně na tom, do jaké mešity chodí a jak konzervativní imám tam zrovna působí,“ říká Julia Klewin. Řešení konfliktu trvalo měsíce a spočívalo v neustálém dialogu se studentkami. Preventivně se škola snaží pěstovat vzájemnou toleranci tím, že společně slaví křesťanské i muslimské svátky a žáky v povinných hodinách náboženství nerozdělují: třetinu roku probírají katolickou, třetinu protestantskou a třetinu muslimskou víru.

Julia Klewin zdůrazňuje, že problém podle její zkušenosti není v národnosti nebo náboženství, ale v úrovni vzdělání rodičů. Polovina rodičů dětí jejích žáků nemá práci a bez ohledu na etnický původ se o školní výsledky svých potomků příliš nezají-

mají. „Nedávno jsme rodiče požádali, aby upekli koláč, který pak měly děti prodávat při třídních schůzkách a vybrané peníze dát do třídní kasy. Ale nikdo si nenašel čas,“ říká. Má zkušenosti ze škol ve středostavovském jižním Essenu, kde dobře zaopatření rodiče při školách zakládají spolky, o dění se zajímají a v případě potřeby mezi sebou na nové vybavení vyberou peníze. Rodiče jejích žáků mají mnohdy problém dát dětem peníze na školní výlet.

„Ale nechci si představovat, že integraci nezvládneme. Jaká je alternativa? Ve školách učí dost schopných lidí na to, aby děti vytáhli vzhůru,“ říká Julia Klewin. „Ze 170 žáků, které k nám do páté třídy v průměru každým rokem nastoupí, má doporučení ke studiu na gymnáziu tak deset. A nakonec se nám jich povede kolem osmdesáti k maturitě dovést. Není to tedy vůbec beznadějně.“ Motivovaná mladá učitelka vidí řešení v jediném: aby se stát více soustředil na předškolní výchovu a aby do učeben v problémových čtvrtích najal mnohem více učitelů a sociálních pracovníků.

Nikdo mi nic nemůže

Na radnici v Essenu její návrhy rezonují, ačkoli jde zatím jen o sliby. Vláda v Berlíně ze svého rozpočtu pošle do regionů další peníze, Essen dostane tři miliony eur a chce z nich přednostně zaplatit nové učitele. „Nemá smysl převážet děti autobusy z dělnických čtvrtí do těch středostavovských. Nájem v jižním Essenu jsou tak vysoké, že v nich uprchlíci prostě bydlet nebudou a nemohu s tím nic udělat. Prostor pro sociální bydlení tam také není. Naši strategií je posílit školy v problémových čtvrtích,“ říká radní pro sociální oblast, křesťanský de-

mokrat Peter Renzel. „Chceme na severu stavět nové kvalitní bydlení, aby se tam chtěly stěhovat i střední vrstvy. Ale co si budeme povídat: to celé je úkol na jednu generaci.“

Aby toto úsilí bylo úspěšné, je potřebná debata o dosavadních neúspěších integrace. V Německu se právě rozbíhá. V posledních měsících na to téma vyšlo několik knih. Bývalý prezident Joachim Gauck, jeden ze zástupců „Willkommenskultur“ roku 2015, upoutal přednáškami o potřebě otevřeně pojmenovat problémy. „Můžeme naše lidskoprávní a humanitární závazky naplnit jen do té míry, dokud to většina obyvatel nebude vnímat jako ztrátu svého domova,“ upozorňuje v jedné z nich.

Jörg Sartor říká zemitějším jazykem to samé a po odsudcích v prvotních tweetech se o jeho zkušenosti začali zajímat politici. Oporu mu po telefonu nabízel konzervativní představitel z bavorské CSU, zastal se ho primátor Essenu, zavalil šéf zemské vlády i ministryně pro rodinu. „Mluvili jsme asi hodinu a půl a potykali si. Když byla minulý týden na pracovní návštěvě v Essenu, tak si se mnou smluvila pracovní oběd,“ říká Sartor. „Štvalo mě na politikách právě to, že se pohoršují a poučují, a přitom situaci u nás neznají.“

Mezitím do charity opět přijímá i cizince. Tři měsíce nabíral jen Němce, členské průkazy mnoha cizinců vypršely, poměr mezi nimi je opět v rovnováze. „Ani vteřinu jsem nechtěl ze svého postoje uhnout. Nikdo mi nic nemůže,“ říká bývalý horník. „Jsem zabezpečený a žijeme v demokracii. Politici na mě nemůžou, ani kdyby snad chtěli.“ ●

FOTOGALERIE K ČLÁNKU NAJDETE NA WWW.RESPEKT.CZ/FOTOGALERIE

WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO

INZERCE

Mnohem rychleji se v německých školách adaptují dívky.

a má problémy se soustředit, dívka z Nigérie je ohromně motivovaná a patří už k nejlepším,“ říká třídní učitelka. „Děti se kamarádí, mezi nimi integrace funguje dobře. Mimořádně, mnohem rychleji se adaptují dívky.“

Ale ani v tomhle se nedá generalizovat: nedávno tu například probíhal ve vyšším ročníku spor mezi dívkami, které nosí muslimský šátek, a jejich sekulárními spolužačkami. „Všechny byly původem z tureckých rodin. Záleží hodně na tom, do jaké mešity chodí a jak konzervativní imám tam zrovna působí,“ říká Julia Klewin. Řešení konfliktu trvalo měsíce a spočívalo v neustálém dialogu se studentkami. Preventivně se škola snaží pěstovat vzájemnou toleranci tím, že společně slaví křesťanské i muslimské svátky a žáky v povinných hodinách náboženství nerozdělují: třetinu roku probírají katolickou, třetinu protestantskou a třetinu muslimskou víru.

Julia Klewin zdůrazňuje, že problém podle její zkušenosti není v národnosti nebo náboženství, ale v úrovni vzdělání rodičů. Polovina rodičů dětí jejích žáků nemá práci a bez ohledu na etnický původ se o školní výsledky svých potomků příliš nezají-

RS006661-1

GENERÁLNÍ PARTNER

innogy

HLAVNÍ MEDIÁLNÍ PARTNER

RESPEKT

VE SPOLUPRÁCI

IBI

HLAVNÍ PARTNEŘI

Staropramen

COOL NEALKO

PRÁHA PRAHA PRAHA PRAHA

ZA PODPORY

ČEPS

Bohemia STAVBY SPORTELNA

MEZI PLOTY

14 SCÉN – 120 ÚČINKUJÍCÍCH
26.–27. 5. 2018

CENOVÁ BOMBA!
Vstup 320 Kč
umělec a 2,70 Kč
TICKETSTREAM

Vojtěch Dyk & B-Side band / Tomáš Klus / Horkýže Slíže
No Name / Xindl X / Prago Union / Mňága a Žďorp / PSH / Sto zvířat
N.O.H.A. / Mydy Rabycad / Divadlo Bolka Polívky / Na Stojáka / Vosto5 / Husa na provázku

120 kapel a divadel?
Spočítej si je na www.meziploty.cz